

MASHHUR RASSOMLAR IJODIDA YORUG‘LIK VA SOYANI QO‘LLASH USULLARI

Utayev Xurshid Sherzod o‘g‘li

Qarshi davlat universiteti

San‘atshunoslik fakulteti

Rangtasvir dasgohli yo‘nalishi talabasi

Ilmiy rahbar: Ibragimov Rustam Qudratovich

Annotatsiya: *Mazkur mavzu "Mashhur rassomlar ijodida yorug‘lik va soyani qo‘llash usullari" san‘atshunoslik yo‘nalishida muhim o‘rin tutadi. Unda dunyo san‘ati tarixida mashhurlikka erishgan rassomlarning asarlarida yorug‘lik va soyani mahorat bilan aks ettirish usullari tahlil qilinadi. Xususan, Leonardo da Vinchi, Karavaggio, Rembrandt, Vermeer kabi rassomlarning individual uslubi, yorug‘lik manbasidan foydalanish texnikasi, shakl va fazoni chuqurlashtirish, dramatik kayfiyat yaratishdagi roli o‘rganiladi. Annotatsiyada yorug‘lik va soyani qo‘llash rassomning g‘oyaviy-mafkuraviy niyatini ochishda, obrazlarni jonlantirishda va tomoshabinda estetik hissiyot uyg‘otishda qanday ahamiyat kasb etishi ko‘rsatib beriladi. Mazkur ish san‘at asarlarini tahlil qilish, yorug‘lik va soyani ishlatish sirlarini o‘rganish, shuningdek, rassomlik mahoratini oshirishni istagan tadqiqotchilar va ijodkorlar uchun muhim nazariy va amaliy manba bo‘lib xizmat qiladi.*

Kalit so‘zi: *Yorug‘lik, soya, kompozitsiya, tasviriyl san‘at, mashhur rassomlar, ifoda vositasi, realizm, dramatizm, san‘at asarlari tahlili.*

Kirish:

Tasviriyl san‘atning eng muhim elementlaridan biri yorug‘lik va soya hisoblanadi. Rassomlar o‘z asarlarida yorug‘lik va soyadan foydalanish orqali chuqurlik, hajm, ifoda va hissiyot yaratadilar. Tarix davomida ko‘plab rassomlar bu texnikani o‘ziga xos uslubda qo‘llaganlar. Quyida Leonardo da Vinchi, Karavadjio va Rembrandt kabi mashhur rassomlarning yorug‘lik va soyani qo‘llash uslublari haqida fikr yuritamiz.

Metodlar: Leonardo da Vinci va sfumato¹⁰ uslubi

Leonardo da Vinci (1452–1519) o‘z asarlarida yorug‘lik va soyani tabiiy tarzda aks ettirishga alohida e‘tibor qaratgan. Uning mashhur "Mona Liza" asarida sfumato texnikasi yordamida soyalar va yorug‘lik yumshoq o‘tish bilan berilgan. Sfumato – bu shakllarni aniq konturlarsiz, xira o‘tishlar orqali tasvirlash usuli bo‘lib, Leonardo uni o‘z ijodida mahorat bilan ishlatgan. Ushbu usul inson yuzining tabiiy ifodasini yaratishda juda muhim rol o‘ynagan. U o‘zining "Chiaroscuro" (yorug‘lik va soyani keskin kontrast qilish) texnikasidan ham foydalanib, shakllarga hajm va realistik ko‘rinish bergan.

Leonardo da Vinci o‘z ijodida yorug‘lik va soyani nihoyatda mahorat bilan qo‘llagan. U chiaroscuro (yorug‘lik va soyaning kontrasti) texnikasini rivojlantirib, tasvirlarga chuqurlik va hajm baxsh etgan. Bu usul orqali u shakllarni uch o‘lchamli qilib ko‘rsatishga erishgan.

Leonardo o‘zining "Traktat o rasskaze" (Rassomlik traktati) asarida shunday deydi:

"Yorug‘lik soyaning ichidan paydo bo‘ladi, soyasiz shakllar tekis va hayotsiz ko‘rinadi."

U, ayniqsa, portretlarida yumshoq o‘tishlar (sfumato) orqali aniq chiziqlardan qochib, tabiiy yorug‘lik va soyalarni yaratgan. "Mona Liza" portreti bunga yorqin misol bo‘lib, unda yuz ifodasi va ko‘z atrofidagi soyalarning nozik o‘tishlari obrazga sirli joziba beradi.

Shuningdek, "Oqshom yegani" (Tayyor so‘nggi kechki ovqat) asarida ham Leonardo yorug‘likni Markaziy obraz – Iso atrofida kuchaytirib, dramatik effekt yaratgan.

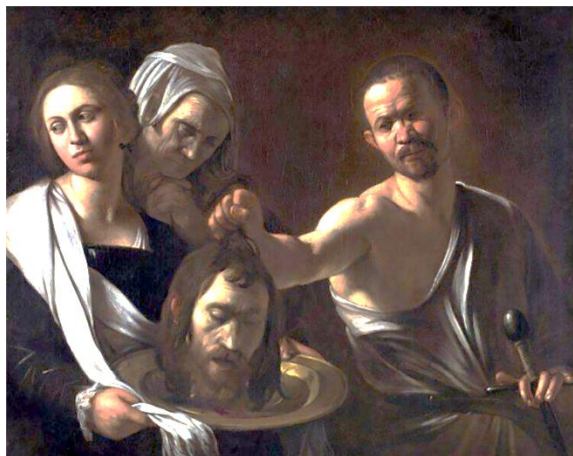
¹⁰ **Sfumato** italyancha: ranglar orasidagi o'tishni yumshatish yoki ko'zni taqlid qilish, ko'zni taqlid qilish uchun rasm texnikasi.

Umuman olganda, Leonardo da Vinchi yorug‘lik va soyani faqat shakllarni ajratish uchun emas, balki his-tuyg‘ularni ifodalash, harakat va chuqurlik yaratish uchun ham ustalik bilan qo‘llagan.

Natijalar: Karavadjio va chiaroscuro texnikasi

Karavadjio (1571–1610) Barokko davrining yorqin vakillaridan biri bo‘lib, uning asarlarida yorug‘lik va soyaning o‘ta keskin kontrastli ifodasi yaqqol namoyon bo‘ladi. U chiaroscuro uslubini mukammal darajaga yetkazgan rassomlardan biri edi. Karavadjio yorug‘likni dramatik tasvir yaratish vositasi sifatida qo‘llagan. Masalan, uning "Sankt Matvey chaqirig‘i" asarida yorug‘lik bir nuqtadan tushib, kompozitsiyaga teatr sahnasining ta’sirini beradi. Yorug‘lik va soyaning keskin kontrasti uning asarlariga chuqurlik va dramatism bag‘ishlagan.

Karavadjio texnikasini yanada rivojlantirib, tenebrizm¹¹ (keskin yorug‘lik va chuqur soyalar) uslubini yaratgan. Bu uslub orqali u dramatik ta’sirni kuchaytirgan va obrazlarning hissiy ifodasini yanada kuchliroq qilib ko‘rsatgan.

Karavadjio ijodida yorug‘lik va soya:

Keskin kontrast – Karavadjio asarlarida yorug‘lik va soyaning o‘ta aniq va keskin farqlanishi kuzatiladi. Yorug‘lik deyarli bir nuqtadan tushib, kompozitsiyaning asosiy qismlarini yoritadi, fon esa qorong‘i va sirli bo‘lib qoladi.

Yorug‘lik dramatik kuch sifatida – U yorug‘likni faqat shakllarni aniqlash uchun emas, balki syujetni ta’sirli qilish uchun qo‘llagan. Masalan, "Avliyo Matveyning chaqirilishi" asarida yorug‘lik xuddi ilohiy bir kuch kabi tasvirlangan, u Matveyga tushib, uning tanlanganligini ko‘rsatadi.

Haqiqiylik va tabiiylik – Karavadjio tasvirlagan insonlar va obyektlar aniq realizm bilan berilgan. U yorug‘lik va soyalarni inson yuzlari, kiyim burmalari, tana shakllarida tabiiy ko‘rsatib, tomoshabinni tasvir ichiga tortishga erishgan.

O‘yinchoq emas, jonli yorug‘lik – U yorug‘likni harakatga keltiruvchi, sahnani jonlantiruvchi element sifatida ishlatgan. Masalan, "Judit va Olofernning boshi

¹¹ Tenebrizm san’atda mis atrofidagi qorong‘u va yorug‘likning keskin o‘zgarishidan foydalanishni anglatadi.

kesilishi" kartinasida yorug‘lik Judit va uning qattiq qarorini ta’kidlaydi, soyalar esa voqeaning dahshatini kuchaytiradi.

Karavadjio chiaroscuro uslubini shu qadar kuchli va dramatik ishlatdiki, bu keyinchalik Barokko san’atining asosiy belgilaridan biriga aylandi. Uning yorug‘lik va soya bilan ishlashi tasviriy san’atdagi realizm va dramatismni yangi darajaga olib chiqdi.

Munozara: Rembrandt va yorug‘likning hissiy ifodasi

Rembrandt (1606–1669) Gollandiyalik buyuk rassom bo‘lib, u ham yorug‘lik va soyani o‘ziga xos tarzda ishlatgan. Uning uslubi Karavadjio uslubiga o‘xshash bo‘lsada, Rembrandt o‘z asarlarida yorug‘likni yumshoq va ichki kayfiyatni ifodalash uchun ishlatgan. Uning "Tungi soqchilar" va "Doktor Tulpning anatomiya darsi" kabi asarlarida yorug‘lik odamlarning his-tuyg‘ularini chuqurroq ochib berishga xizmat qiladi. Ayniqsa, u portretlarida inson ko‘zlari va yuz ifodalarini yorug‘lik yordamida jonlantirishga katta e’tibor bergan.

Rembrandt yorug‘lik va soyani nafaqat shakllarni ifodalash, balki insoniy his-tuyg‘ular va psixologik chuqurlikni yetkazish uchun mohirona qo‘llagan.

Rembrandtning yorug‘lik bilan ishlash usullari

Portretlarda ichki nurni aks ettirish – Uning mashhur avtoportretlari va boshqa obrazlarida shaxsiy ichki dunyoni yorituvchi bir turdagi ichki nur ko‘rinadi. U yorug‘lik va soya o‘rtasidagi nafis muvozanat orqali yuz ifodalarini chuqur aks ettirgan.

Yumshoq chiaroscuro – Karavadjio asarlaridan farqli ravishda, Rembrandt keskin kontrastlar o‘rniga yumshoq o‘tishlar va yarim soyalardan foydalangan. Bu esa uning asarlarida iliqlik va tabiiylik hissini uyg‘otgan.

Yorug‘likni kompozitsiyaning asosiy elementi sifatida ishlatish – "Tun qorovullari" kabi asarlarida yorug‘lik faqat jismoniy yorituvchi omil emas, balki kompozitsiyaning muhim qismi hisoblanadi. Bu asarda yorug‘lik ba’zi obrazlarni oldinga chiqarib, tomoshabinning nigohini yo‘naltiradi.

Nafis psixologik yorug‘lik – Uning inson qiyofalaridagi yorug‘lik dramatik emas, aksincha, tabiiy va sirli ko‘rinadi. Bu usul inson ruhiyatini ochib berishda juda ta’sirli bo‘lib, ko‘plab san’atshunoslar tomonidan e’tirof etilgan.

Soya bilan o‘ynash – Rembrandt soyalarni shunchaki qorong‘ulik sifatida emas, balki hikoya qiluvchi, kayfiyatni belgilovchi element sifatida qo‘llagan. Masalan,

"Yo‘qolgan o‘g‘ilning qaytishi" asarida yorug‘lik va soya o‘rtasidagi nafis muvozanat o‘g‘ilning kechirim so‘rayotgan holatini yanada ta’sirchan qiladi.

Xulosa

Mashhur rassomlar – Leonardo da Vinchi, Karavadjio va Rembrandt – barchasi yorug‘lik va soyadan foydalanishning o‘ziga xos usullarini yaratgan. Leonardo sfumato bilan tabiiy o‘tishlarni yaratgan bo‘lsa, Karavadjio chiaroscuro orqali keskin dramatik effekt hosil qilgan. Rembrandt esa yorug‘lik va soyani insonning ichki hissiyotlarini aks ettirish uchun qo‘llagan. Ushbu texnikalar tasviriy san’atda yorug‘lik va soyani o‘rganish va qo‘llashda juda muhim hisoblanadi. Rassomlarning ijodiy yondashuvlari san’at tarixida ulkan iz qoldirgan va bugungi kunda ham san’atkorlar uchun ilhom manbai bo‘lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Ibragimov R.Q, “The role of genres in animation” //Academicia Globe: Inderscience Research. – 2022. – T. 3. – №. 4. – C. 1-8.

2.Ibragimov R.Q, “Possibilities of Computer Graphics and Functions”. International Journal of Trend in Scientific Research and Development (IJTSRD), (2022). 1\2.

3.Ибрагимов Р. Анимация санъатининг тарбиявий ва психологияси муаммолари //INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE on the topic:“Priority areas for ensuring the continuity of fine art education : problems and solutions”. – 2023. – T. 1. – №. 01.

4.Ibragimov R.Q, “The impact of colors on our behavior and health”, International engineering journal for research & Development Tom 5 Impact factor : 6.54 2021

5.Ibragimov R.Q, “Замонавий анимация санъатининг бадий-инновацион ривожланиш омиллари ва ютуғлари”, *Муғаллим ҳем ўзлуксиз билимлендируй. Илмий -методикалық журналю №6 2022.*121-123b

6.Ibragimov R. ANIMATOR-ARTIST ORIGINAL-CREATOR OF SYNTHETIC ART TYPE //Science and Education in Karakalpakstan. – 2023.

Elektron manbalar:

O‘zbek milliy entsiklopediyasi portali: <https://n.uz>

O‘zbek tilida maqollarni to‘plovchi elektron platformalar va ilmiy maqolalar arxivi (Google Scholar va Ziyonet).